

РЕЦЕНЗИЈА
НА РАКОПИСОТ „МЕТОДИКА НА ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНАТА РАБОТА ПО
РАЗВОЈ И КУЛТУРА НА ГОВОРОТ КАЈ ДЕЦАТА ОД 3 ДО 8 ГОДИНИ“ ОД
ПРОФ. Д-Р КИРИЛ БАРБАРЕЕВ И М-Р ЕЛЕНА ТАШКОВА, ФАКУЛТЕТ ЗА
ОБРАЗОВНИ НАУКИ, УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ ВО ШТИП

Врз основа на одредбите од Статутот и Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, како и Одлуката од 144. редовна седница на Наставно-научниот совет на Факултет за образовни науки, одржана на ден 8.4.2020 година, избрана е Рецензентска комисија во состав:

1. Проф. д-р Лена Дамоска, Филозофски факултет, Институт за педагогија при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје;
2. Проф. д-р Љупчо Кеверески, Педагошки факултет, Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола;
3. Проф. д-р Снежана Јованова-Митковска, Факултет за образовни науки при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,

за изготвување на извештај, рецензија на приложениот ракопис **„МЕТОДИКА НА ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНАТА РАБОТА ПО РАЗВОЈ И КУЛТУРА НА ГОВОРОТ КАЈ ДЕЦАТА ОД 3 ДО 8 ГОДИНИ“** од проф. д-р Кирил Барбареев и м-р Елена Ташкова, наменет за студентите на прв циклус студии на Факултет за образовни науки при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип.

По прегледот на ракописот до Наставно-научниот совет на Факултет за образовни науки го поднесувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

Општи податоци за ракописот: Учебникот „Методика на воспитно-образовната работа по развој и култура на говорот кај децата од 3 до 8 години“ претставува континуирана заложба на авторите проф. д-р Кирил Барбареев и м-р Елена Ташкова за оформување на потребната литература од областа методика на развојот и култура на говорот, наменета за студентите, професионалците, сегашни и идни, кои ја елаборираат, проучуваат, истражуваат проблематиката поврзана со развојот и културата на говорот кај децата од предучилишна и раночилишна возраст. Со учебникот се предвидени содржини кои се во согласност со студиските програми за предметите Методика на развој и култура на говорот 1 и 2 на Факултетот за образовни науки, на студиската програма Предучилишно воспитување, во рамки на која е насловен како Методика на развој и култура на говорот 1 и 2, како задолжителни предмети со вкупен фонд на часови 2+2+1, 6 ЕКТС, со можност за негово користење и од страна на студентите од Одделот за одделенска настава на Факултетот за образовни науки, но и на другите факултети кои едуцираат наставнички кадар за предучилишно воспитување и одделенска настава.

Напишан е со јасен, лесен и разбирлив јазик. Композицијата на ракописот по обем и структура ја опфаќа севкупната наставна материја предвидена со наведените предметни програми и во целост одговара на потребите на студентите од соодветните студиски програми. Приложениот материјал е дидактички соодветно конципиран и истиот концепт во континуитет се задржува низ целиот труд.

Авторите на ракописот на автентичен и оригинален начин, почитувајќи го принципот на системност и постапност, настојуваат да им ја приближат на студентите, воспитувачите, наставниците, соработниците, родителите, проблематиката поврзана со развојот на

говорот и јазикот како клучни особини за развојот на човекот, за развој на човековата цивилизација. Материјалот опфатен со овој ракопис обработува теми кои на посочените засегнати страни ќе им обезбедат знаења за теоретско-методичките специфичности во оваа област и за практичните приоди кои можат да ги користат во развојот и културата на говорот и во превенирање на говорните нарушувања кај децата од 3 до 8-годишна возраст.

Презентираните содржини во учебникот ќе им овозможат на сегашните и идни професионалци развој на сенс за потребата од следење на детскиот раст и развој; ќе им овозможат да се стекнат, да ги прошират, продлабочат сознанијата за значењето и развојот на говорот и јазикот како најзначајни особини на човекот преку кои тој ги искажува своите мисли, чувства, потреби, преку кои делува, дава придонес во развојот на цивилизацијата; ќе придонесат за нивното оспособување за препознавање на одделни недостатоци во говорната продукција што пак ќе води кон практикување на навремена стимулација на детето во раниот развоен период, а истовремено и навремено насочување на родителите за преземање на соодветни мерки, барање на стручна помош од логопед. Доближувањето на логопедијата до идните професионалци од своја страна ќе има свој придонес во превенирање на говорно-јазичните нарушувања и отстапувања од нормите на говорно-јазичниот развој кај децата.

Приложениот ракопис претставува содржина со која идните професионалци ќе стекнат, развијат компетенции за реализација на воспитно-образовна практика од развој и култура на говорот, но и содржина која може да биде начело за работа на воспитувачите, наставниците во образовните институции. Потребата на воспитно-образовната практика и едукација на идните професионалци го одредува и местото на овој труд во стручната и научната литература.

Податоци за обемот на ракописот: Учебникот содржи 199 страници. Трудот е пишуван во А4 формат, единичен проред. Користен е фонт на букви ариал и големина на фонт 11. Библиографијата вклучува 87 библиографски единици (книги, списанија, извештаи, нормативни акти). Обемот на ракописот и неговата содржина ги задоволуваат критериумите согласно со предвидениот број на часови и одредбите од Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.

Податоци за постоење на сличен или ист наслов: Трудот „Методика на воспитно-образовната работа по развој и култура на говорот кај децата од 3 до 8 години“ произлегува од потребата да се обезбеди литература за потребите на наставната дејност на Факултетот за образовни науки, но истовремено е и корисно четиво за пошироката стручна и научна јавност во смисла расветлување на низа значајни прашања од теоријата и практиката на развојот и културата на говорот, прашања од областа на логопедијата. Истиот се заснова на детална дијалектичка анализа на стручната и научната литература како од земјата, така и од странство. Напишан е на оригинален начин и во него е опфатена комплексноста на проблематиката од областа на развој и култура на говорот, непосредно и директно поврзан со логопедската проблематика.

Во нашата земја постојат трудови со сличен наслов, но посебно е значајно за овој труд што за првпат се обработува проблематиката за развојот и културата на говорот кај децата од предучилишна и ранучилишна возраст, т.е. возраст од 3 до 8 години, проблематика која досега одделно е третирана за деца од предучилишна возраст и ученици од ранучилишна возраст. Симбиотичкиот третман на оваа проблематика всушност произлегува од круцијалното значење кое го има овој клучен период, период на говорен развој, појава на говорни нарушувања, забележливи како од страна на воспитувачите (доколку посетува градинка), родителите, наставниците (забележливи во првиот развоен

циклус од деветгодишното основно образование), период во кој може превенирачки да се дејствува и да се даде придонес во отстранување на говорните нарушувања и обезбедување на нормален раст и развој во подоцнежните години.

Краток опис на содржината: Учебникот третира проблематика поврзана со методика на воспитно-образовната работа по развој и култура на говорот кај децата од 3 до 8 години“, обработени се низа прашања поврзани со предметот на оваа научна дисциплина. Структуриран е во неколку целини, опсежни, комплексни, во рамки на кои се елаборирани, расветлени низа прашања чии одговори и понатаму можат да покренат кон проучување и истражување.

Во првиот дел од учебникот насловен како *Природа на методиката* авторите успешно елаборираат низа прашања, поаѓајќи од термиолошкото идентификување на поимот методика, одредување на нејзината структура и взаемен однос и поврзаност со другите, како што велат тие, корелациски науки, одредување на методиката на воспитно-образовна работа по култура на говорот - одредувајќи ја како интердисциплинарна научна дисциплина; одредување на предметот на нејзиното проучување, нејзиното значење; целите и задачите на оваа дисциплина, полето на истражување, поле различно од истражувањата во областа на дидактиката, но сепак сплотени во една меѓусебна зависност; па сè до одредување на целите и задачите на воспитно-образовното подрачје т.е. доменот: развој на јазикот, описменување и комуникација чија цел е насочена кон оспособување на децата од предучилишна возраст за правилно, течно говорно изразување, развој на говорната култура и смислата на сопствениот мајчин јазик.

Растот и развојот на децата од 3 до 8-годишна возраст е втората целина од овој учебник во која авторите упатуваат на значењето на раната возраст за развојот на личноста, процеси кои се постојани, динамични, кои се одвиваат од зачнувањето па сè до целосната зрелост, до крај на адолесценцијата, процеси кои се одвиваат по еден специфичен редослед, со различен интензитет за секое дете; ги идентификуваат, елаборираат клучните фактори за растот и развојот на децата од оваа возраст и му овозможуваат на читателот проширување на сознанијата за моториката, когнитивниот развој, социо-емоционалниот развој, но посебно укажуваат на појавата заостанување во растот и развојот, резултанта на бројни фактори, па оттаму и клучната улога на најзасегнатите страни-родители, воспитувачи, учители да ги детектираат нарушувањата во детскиот раст и развој и да преземат соодветни и навремени реакции, кои пак ќе го овозможат нормалниот раст и развој на детето.

Во третата целина насловена како *Развојот на говорот* авторите упатуваат на значењето на говорот како средство за комуникација помеѓу луѓето, способност по која се издвојуваат луѓето од сите други суштества, чиј основен двигател е сложениот мозок, во кој всушност се врши и моделирањето, обликувањето на она кое треба да се изговори. Своите размислувања за развојот на говорот ги базираат на најновите научни истражувања за неговиот развој, наведувајќи ги Чомски, Дејл, Мелкоф; Ејнер Кларк, Кул; Кулова и др.

Апсолвирајќи го прашањето: од брбореење до говор авторите упатуваат на различните циклуси низ кои поминува развојот на говорот, не заборавајќи да истакнат дека речникот на децата треба постапно и постојано да се збогатува. Покрај говорот во оваа целина авторите упатуваат и на значењето на јазикот, како уникатна способност, како основен инструмент за човековата креативност, средство за комуникација, но и средство за бариера во комуникацијата, истакнувајќи ја јазичната, културната разноликост - идентификацијата на човечкиот јазик како биокултурна појава; поврзаноста на мислењето и говорот, јазикот и комуникацијата како паралелни, проткаени појави на човечкиот дух, појави кои меѓусебно си влијаат, заемно проникнуваат и се проткајуваат еден со друг. Во оваа целина авторите детално ги елаборираат и клучните теории за разбирање на говорно јазичниот

развој, преку кои се дава одговор на прашањето дали развојните промени се примарни за развојот на говорот и јазикот на детето или примат имаат биолошките фактори? Авторите не забораваат да нè упатат на тоа дека предучилишниот период, периодот од втората до шестата година од животот, е најзначајното време за развој на говорот, кој може да се подели на предвербален период - се однесува на периодот од раѓање до првиот збор или реченица на детето, и вербален период - се однесува на периодот од првиот збор или реченица, па сè до понатамошниот развој на говорот.

Карактеристики на добриот говор е насловот на четвртата целина. Во неа авторите ги идентификуваат основните елементи на говорот, т.е гласот, зборот и реченицата; компонентите на говорот: гласовните супрасегменти (звучност, беззвучност, јачина, висина, боја на регистар на гласот, опсег на гласот), дикцијата, интонацијата и говорот на телото како база за добар говор; особините на добриот говор како: осмисленост, логичност, правилност која ја чини експресивната страна на говорот: правилна артикулација на гласови, правилно формирање на реченици во структурален поглед, умевање за користење на сите компоненти на говорот; живост, гласност, јасност, течност, точност, разбирливост, препознатливост и умешност за убаво изразување. Развојот на сите овие карактеристики на добриот говор, како што ќе истакнат авторите, во голема мера зависи од бројни фактори, а родителите, наставникот, воспитувачот ја имаат клучната улога во негувањето на особините на доброто говорење преку нивниот говор и однос со децата, а потоа и со стручната работа од методиката по култура на говор.

Петтата тематска целина со наслов *Методи на работа*, чија вредност како што ќе истакнат авторите не се огледа во техниките или средствата кои ги користи, туку во духот кој го подига, ни нуди преглед и елаборација на најчесто применуваните методи во ова подрачје. Истакнато е значењето, суштинските карактеристики на методот на разговор, многу често применлив во ова подрачје, најчесто спонтан, обичен, но испланиран; методот на опишување; методот на демонстрација и илустрација, асоцијативно-компаративниот метод кој начесто се користи за испитување на речникот на децата, во работата на богатењето на нивниот речник, за испитување и работа на развојот на реченицата кај децата, во вежбите на слушање и дискриминација на основните говорни елементи, компоненти на говорот, во говорните игри и во говорното творештво; и најчесто користениот метод, најсоодветниот за оваа возраст - методот на игра кој подразбира низа на постапки преку кои се развиваат кај децата основните елементи, се негуваат компонентите и особините на доброто говорење.

Планирањето на воспитно-образовната работа, идентификувано како карактеристика и одлика на свесната работа на човекот, како осмислено проектирање и конкретизација на целокупната работа и активности на воспитувачот (учителот) е насловот на шестата целина. Авторите нудат преглед на суштинските карактеристики на планирањето на воспитно-образовната работа, ги елаборираат специфичностите на различните видови на планирање, со посебен акцент на дневното планирање. Понудениот модел за дневен оперативен план може да послужи како насока, водилка за идните практичари за работа во ова подрачје.

Во седмата тематска целина *Разработка на уметнички текстови* авторите говорат за идејните и естетските вредности на уметничката и народната литература за предучилишна возраст, поттикнување на интересот за книгата. Нудат и соодветни методички упатства за разработка на одделните видови уметнички текстови: сликовница, сказна, лирска поезија, приказни за животни и басни; говорат и за подготовката која треба да ја направи учителот (воспитувачот) т.е. подготвеност за идејно-уметничката анализа на творбата, но и подготвеност за методичко конципирање, моделирање на процесот. Посебно внимание е посветено на драматизацијата како форма која ќе му овозможи на детето од предучилишна возраст преку играње на улоги, сценска изведби, користење на театарот на сенки, театарот

со кукли, на сестрано и посуптилно доживување на литературната творба, но и богатее на речникот, негување на изразно говорење, јакнење на детските говорни, комуникациски можности.

Говорно-јазични нарушувања е насловот на осмата тематска целина. Авторите умешно, детално ги елаборираат прашањата поврзани со говорните нарушувања: развојно артикулаторните, нарушувањето на флуентноста и моторно-говорните нарушувања, причините за нивната појава, проценката, нивниот третман и стакнувајќи ја нивната заедничка карактеристика - изолирано оштетување на говорната продукција, додека формалните лингвистички области се сочувани; како и јазичните нарушувања: бавен говорно-јазичен развој, неразвиен говор и специфични јазични нарушувања ги идентификуваат причините за нивната појава, можноста за нивно препознавање, дијагностика и мерки кои може да се преземат за нивното превенирање. Посебно внимание во оваа целина заслужува календарот за развој на јазикот и говорот со симптоми на отстапувања, кој е осмислен на начин кој може да им помогне на родителите, воспитувачите, педијатрите, односно сите кои се занимаваат со воспитанието, образованието и здравјето на предучилишните деца да се обратат кај стручните лица со цел на децата им се помогне навреме.

Деветтата тематска целина носи наслов *Улогата на воспитувачот во поттикнувањето на развојот на говорот и превенцијата на нарушувањата на говорно-јазичната комуникација кај децата од 3 до 8 години*. Во неа авторите посебен акцент ставаат на неговата партнерска улога во говорната комуникација, како пример на добро говорење, поттикнувач на детската говорна активност. Во оваа тематска целина поставени се и различни инструменти, тестови за испитување на говорот и јазикот кои можат да се користат од страна на воспитувачите, наставниците, родителите за идентификација на различните фази од развојот на детскиот говор, нарушувањата кои можат да се појават кај нив, но и да се придонесе за текот на едукативно-рехабилитационата интервенција и успехот на логопедскиот третман. Понудени се тестови за: испитување на артикулацијата, испитување на основниот глас, испитување на јазичните структури, испитување на читањето и пишувањето. Авторите нудат и спектар на јазични игри: игри за развој на слушната перцепција; игри за развој на говорните органи, игри за развој на физиолошкото и говорното дишење, игри за развој на гласот, игри за учење, читање, пишување, парадигматски игри, семантички игри, чија значајна карактеристика е тоа што ги издвојуваат јазичните активности и вербалното однесување од нивниот инструментален контекст. На овој начин, преку јазичните игри, се гради т.н. илузорен тен, дупликат на вербалната реалност.

Во последната тематска целина насловена *Детето во дигиталното време* авторите се обидуваат да одговорат на едно од клучните прашања за улогата на медиумите и дигиталните уреди како неразделен дел од надворешниот свет, свет во кој децата растат и се воспитуваат со нивно константно присуство, во смисла колку е добро тоа за нив, особено за нивниот говор? Одговорот што го истакнуваат е дека интернетот, компјутерите и мобилните телефони можат да бидат корисни ако времето е ограничено и ако ова не е единствениот вид игра што се практикува. Според нив, клучен е сепак човечкиот фактор, кој е незаменлив во развојот на детето, особено кога станува збор за говорниот јазик, затоа што детето во голема мера учи со набљудување и слушање на луѓето во околината.

Клучните вредности за рано учење и развој во рамки на доменот јазик, комуникација и развој на писменост, нивната конкретизација преку субдомени и конкретни стандарди во секој домен се исто така презентирани во последната тематска целина.

Внимание во учебникот заслужуваат и прилозите во кои се опфатени неколку инструменти за артикулација, дискриминација, т.е. тестови со упатства, водилки за нивното применување.

Систематскиот пристап во креирање на содржините во овој учебник, доследноста во начинот на нивната елаборација, изборот на слики и илустрации кои го привлекуваат вниманието на читателот, го олеснуваат усвојувањето на наставната материја. Согласно со горенаведените констатации, а врз основа на детално анализирање на содржината на ракописот, го давам следниов:

ЗАКЛУЧОК

Врз основа на анализата на учебникот „Методика на воспитно-образовната работа по развој и култура на говорот кај децата од 3 до 8 години“ од проф. д-р Кирил Барбареев и м-р Елена Ташкова, проучување на стручно-научната литература, слободно може да констатирам дека понудениот учебник претставува модел на универзитетски учебник, во кој се сублимирани факти и сознанија за проучуваниот проблем. Имено, во него се презентирани содржини кои нудат теоретски знаења од методиката на воспитно-образовна работа по култура на говорот и од логопедијата, како научни дисциплини, но и практични знаења потребни за успешна реализација на воспитно-образовна практика, не само во предучилишните установи, основните училишта, но и во семејството.

Ракописот како интегрален, целосен и исцрпен извор на информации за третманот на еден актуелен проблем, со својот методолошки и систематски приод во презентирање на содржините, претставува солидна база за преземање на понатамошни нови проучувања, истражувања.

Со актуелноста на проблематиката, сметам дека овој учебник може да најде примена како задолжителна литература во едукацијата на студентите на Факултетот за образовни науки, но и на другите наставнички факултети во Македонија кои едуцираат наставнички кадар за предучилишното, основното воспитание и образование.

Со задоволство му препорачувам на **Наставно-научниот совет на Факултетот за образовни науки рецензираниот учебник „Методика на воспитно-образовната работа по развој и култура на говорот кај децата од 3 до 8 години“ од авторите проф. д-р Кирил Барбареев и м-р Елена Ташкова да го одобри за издавање, согласно со Правилникот за издавачка дејност на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.**

Рецензент,
проф. д-р Снежана Јованова-Митковска, с.р.